

**T.C.**  
**KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ**

**ŞEYH SADEDDİN SIRRÎ er-RİFÂÎ**  
**ARMAĞAN KİTABI**  
**(Vefâtının 80. Sene-i Devriyesi Anısına)**

**Kocaeli, 2018**

## İSTANBUL'DAN BALKANLAR'A RİFÂİLİK

Hasan SEVİL \*

Tarîkatlara mensup olan derviş zümreleri, din telakkileri ve davranışları nedeniyle bulundukları muhitleri tesirleri altında bırakmışlardır. Bu cümleden olarak dünyanın birçok yerinde müslümanlık bu derviş gruplarının vesilesiyle intişâr etmiştir. Bu düşünceyi ispatlayan en önemli coğrafya Balkanlar'dır. Osmanlı fetihlerinden evvel çeşitli tarîkatlara mensup dervişlerin bu coğrafyaya gittikleri bilinmektedir. Söz konusu dervişlerin bölge insanı ile olan ilişkileri ve örnek davranışları gayri müslim ahâli üzerinde etkili olmuş; bu vesileyle gönülleri İslam'a karşı ısınan halkın bir kısmı müslümanlığa dâhil olmuştur. Balkan topraklarının İslamlaşmasında derviş zümrelerinin etkili olduğuna dâir genel bir kanaat vardır. Bilâhare Balkanlar'ın Osmanlı orduları tarafından fethedilmesiyle de Rumeli'nde tekkeler kurulmaya ve tarîkatlar intişâr etmeye başlamıştır.

Balkanlar'a giden dervişlerin kimler ve hangi tarîkatlara mensup oldukları hususu üzerine ilmi araştırmalar yapılmış ve bu hususta kitaplar, makaleler neşredilmiştir. Bu araştırmalar neticesinde Rumeli coğrafyasının birçok yerinde dervişlere âit tekke ve türbeler tespit edilmiştir. Rumeli'nde birçok yerde türbesi bulunan Sarı Saltuk ve Osmanlı coğrafyasının batı ucunda bulunan Gül Baba türbeleri bunun iki güzel örneğidir. Fetih öncesi dönemde başlayan bu faaliyetler fetihlerden sonra da devam etmiş, Osmanlı devlet adamları başta olmak üzere varlıklı yerli müslüman ahâli tarafından da tarîkat mensupları için dergâhlar inşa ettirilmiştir. Osmanlı döneminde yapılan bu tekkelerin bir kısmı zaman içerisinde ve farklı devlet politikaları nedeniyle kaybolmuş, bir kısmı da günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı idaresi döneminde Balkanların büyük bir kısmı, Anadolu, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın büyük bir kısmı tek bir devletin siyasî sınırları içine dâhil olmuştur. Siyasî birlikteliğin neticesi olarak bütün bu halklar arasında kültürel etkileşimin ortaya çıkması da tabii bir sonuçtur. Osmanlı coğrafyasının neredeyse büyük bir kısmında ve özellikle Balkanlar'ın tamamında yayılan tarîkatlar birbirleriyle etkileşim ve iletişim içinde bulunmuştur. Özellikle siyasî, ekonomik, ilmi ve kültürel mânâda başkent olması itibarıyla İstanbul ve bu şehirde bulunan tekkelerin Balkanlar'da bulunan tekkelerle irtibatı hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Bu iletişimin kesintisiz bir şekilde devam etmesine

\* Balkanlarda Rifâilik Tarihi Araştırmacısı.

devletin kurduğu kontrol mekanizmalarının hatırı sayılır derecede katkısının olduğunu da unutmamak gerekir. Bu husus *Osmanlı Şer'iyye Sicilleri*, *Meclis-i Meşâyih Sicilleri* ve *Sadâret* arşivlerindeki belgelerden tarikat ve tekkeler arasında sıkı bir irtibatın olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Osmanlı coğrafyasında faaliyet gösteren tarikatların birçoğu, belki de tamamı Rumeli'nde de az veya çok temsil edilmiştir. Bu cümleden olarak elde ettiğimiz belgeler ve bulgular en çok yayılan tarikatın Halvetîlik ve en az yayılanın ise Şazeliyye tarikatı olduğunu göstermiştir. Rumeli'nde intişâr eden tarikatlardan birisi de Rifâîlik'tir.

### Balkanlar'da Rifâîliğin Zuhûru

Rifâîlik Balkanlar'da iki farklı merkezden yayılma göstermiştir. Bunlardan ilki Üsküp Rifâî Âsitânesi, ikincisi Yakova Rifâî Âsitânesi'dir. Üsküp Rifâî Âsitânesi XIX. yüzyılda, Yakova Rifâî Âsitânesi ise XX. asrın ilk çeyreğinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Elde mevcut bilgi ve belgeler söz konusu iki âsitânenin kuruluşlarının ilk yıllarından itibaren iyi ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir. Dostâne ilişkilerin ötesine geçen bu münâsebet, âsitânedeki görev alan şeyhler ve zâviye şeyhlerinin birbirinden hilâfet alması ile perçinlenmiş ve hattâ söz konusu bu iki âsitânenin silsileleri birleşmiştir.

Rumeli'nde Rifâiyye tarikatının Üsküp ve Yakova Âsitâneleri'nden önce var olduğuna dâir elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Bölgede Rifâîlik bu iki dergâhtan önce yayılmaya başlamış olsa da Üsküp ve Yakova Âsitâneleri ve bunlara bağlı zâviyelerin dışında hiçbir tekke günümüze ulaşmamıştır. Şahsî gözlem ve araştırmalarımıza dayanarak bir örnek vermek gerekirse; Yunanistan sınırları içerisinde bulunan İskeçe Postpuş Mehmet Baba dergâhının Rifâiyye'ye mensup olduğu söylenilse de bu hususü ispat edecek bir belge ve bilgi yoktur. Yakın zamanda ziyaret ettiğimiz dergâh yıkılmış, geriye sadece birkaç kabir taşı kalmıştır. Mevcut kabir taşlarında da Rifâiyye'ye ait bir alâmet veya bilgi mevcut değildir. Rifâîliğin daha erken tarihlerde zuhûr ettiği söylenilen bir başka bölgede Arnavutluk'tur. Bu ülkede tarikatın erken devirlerde var olduğu hususunu günümüze kadar ispat edilememiştir. Arnavutluk seyahatlerimiz sırasında tarafımıza birtakım fotokopi halinde belgeler gösterilmiş ise de bu belgeler kopuk ve eksiktir. Hülâsa; Balkan coğrafyasında faaliyet göstermekte olan ve yakın tarihte faal olduğunu bildiğimiz Rifâî tekkelerinin tamamı Yakova Âsitânesi'ne bağlıdır.

### Rifâîliğin İstanbul'dan Rumeli'ne Gidişi

Rifâîliğin Balkanlar'da iki âsitâne ve bunlara bağlı zâviyeler tarafından temsil edildiğini yukarıda belirtmiştik. Bunlardan ilki Mehmet Hazinedâr Baba

tarafından kurulan Üsküp Rifâî Âsitânesi'dir. Kurucu şeyhi Mehmet Hazinedâr Baba hilâfetini Üsküp'e ziyaret için gelen Arap Seyyid Hacı Hatife (Halife)'den hicrî 1233, miladî 1817-1818 yıllarında almıştır. Hazinedâr Mehmet Baba aynı tarihte Rifâî Âitânesi'ni kurmuş ve bu tarihten itibaren günümüze kadar bu dergâh faaliyetlerini sürdürmüştür.<sup>254</sup> Söz konusu dergâha mensup halifeler, günümüz Makedonya'sının başka şehirlerinde de faaliyet göstermişse de, Âsitâne dışında açılan zaviyelerin hiçbirisi ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.

Rumeli'nde Rifâiyye'ye bağlı olarak kurulan ikinci âsitâne ise Yakova Âsitânesi'dir.<sup>255</sup> Günümüzde Kosova devleti sınırları içerisinde kalan İpek şehrine bağlı Yakova kazasındaki âsitâne kurucu şeyhi Hacı Mûsâ Muslihiddîn Efendi'ye izâfeten, Hacı Şeyh Mûsâ Tekkesi adıyla da anılmaktadır. Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn er-Rifâî<sup>256</sup> hilâfetini İstanbul Unkapanı'nda bulunan Halim Efendi Rifâî dergâhı şeyhi Seyyid Mustafa b. Ebûbekir er-Rifâî'den h. 1308 senesi Şaban ayında (1891) almış<sup>257</sup> ve şeyhinin emriyle de Yakova'ya gelmiştir.

İrşâda memur edilen hulefânın kendilerini bu vazifeye tayin eden şeyh efendiler tarafından emredildikleri köy, kasaba veya şehirlere hatta mahallelere gidip irşâda başlamaları bütün tarikatlarda bir usuldür. Buna göre Mûsâ Efendi Kosova'ya dönüşünden sonra bir süre Yakova Kâdirî dergâhında misafir olarak faaliyet göstermiş ardından da Yakova'nın İpek istikametine çıkış yolu üzerinde âtül olan bir tekke binâsını satın almış, binâyı bazı ilâveler de yaparak burada faaliyet göstermeye başlamıştır.<sup>258</sup> Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn Efendi ve onun halifeleri aracılığıyla Rifâilik Kosova başta olmak üzere, günümüzde Sırbistan sınırları içerisinde kalan Novi Pazar ve Bosna'da da yayılmaya başlamıştır. Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn Efendi dönemi tarikatın Balkanlar'da ilk kayda değer yayılış dönemidir diyebiliriz. Mûsâ Efendi hakkında anlatılacakları daha sonraya bırakarak tarikatın yayılmasındaki ikinci döneme geçeceğiz.

Rifâiliğin Balkanlar'da ikinci yayılma süreci, Mûsâ Muslihiddîn Efendi'nin oğlu şeyh Âdem Nuri Yakova zamanında gerçekleşmiştir. Babasından sonra Yakova Rifâî Âsitânesi şeyhi olan Âdem Nuri Efendi hilâfetini babası gibi İstanbul Unkapanı'ndaki Halim Efendi dergâhından almıştır.<sup>259</sup> Âdem Nuri

<sup>254</sup> *Feyzî's-sabâh/ Rıfâî Erkeânı ve Evrâd-ı Şerifi*, yay.haz. Nihat Karakaş, İstanbul: Özdemir Basımevi, 1985, s. 7.

<sup>255</sup> Bk. Ek 1.

<sup>256</sup> Bk. Ek 2.

<sup>257</sup> Hilâfetnâmenin sonundaki tarih ve beyânâ göre. Söz konusu hilâfetnâmenin aslı Yakova Rifâî Âsitânesi'ndedir. Bk. Ek 3, 4, 5.

<sup>258</sup> Tekkenin ilk halini ve Mûsâ Efendi'nin burayı alıp yeniden ihyâ ettiğini anlatan bir belge, söz konusu tekkenin kütüphanesidir.

<sup>259</sup> Âdem Nuri Yakova, *Rehber*, müstensih: Mehmed Saîd, istinsah tarihi: 1353, s. 168. (*Rehber* isimli eser Âdem Nuri Efendi tarafından tertip edilmiştir. Eserin birçok nüshası mevcuttur. Bu

Efendi ve onun yetiştirdiği halifelerle Rifâiyye'nin Kosova şehirlerinde yayılması hız kazanmış; şeyh Mûsâ Efendi zamanında kurulan zâviyelerin faaliyetleri de artmıştır. Yine söz konusu dönemde özellikle Arnavutluk'ta tarikat ciddi derecede genişleme imkânı bulmuş; bu inişârda Âdem Nuri Efendi'nin Arnavutlu'ğa göç etmesi de etkili olmuştur. Arnavutluk'ta Âdem Nuri Efendi'nin tekkesini kurduğu Bayramçuri (Bajram Curri) bölgesindeki Malsiya (Malsië) olmak üzere, Tiran, İşkodra, Berat, Elbasan ve Tiran yakınlarındaki Petrala'da Rifâî tekkeleri açılmıştır. Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın ülke yönetimine hâkim olması sonucunda, bütün tarikatlar gibi Rifâîler de din karşıtı yönetim şeklinden etkilenmiştir. 1967 yılında Arnavutluk, dünyanın ilk ateist devleti olduktan sonra da tekkelerdeki faaliyetler resmen durdurulmuş Malsiya'daki tekke kışlaya, diğer tekkelerin çoğu da meskene dönüştürülmüştür. Sosyalizmin çöküşünden sonra da bu tekkeler yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır.

Sosyalist bloğun çöküşü ve demokrasiye geçişle birlikte Balkanlar'daki tarikatlarda yeniden hareketlilik başlamıştır. Bu hareketliliğe bağlı olarak ilerleyen zamanlarda Rumeli'nde bulunan Rifâî tekkelerine ilginin de arttığı gözlemlenmiştir. Dünyanın değişik yerlerinden ziyaretçiler akın etmeye başlamıştır. Gelişmiş Avrupa ülkelerine giden dervişler sayesinde tarikatın etkileri batıya doğru ilerleme göstermiştir. Böylece Rifâiyye'nin etki alanı Amerika'ya kadar uzanmıştır.

#### Yeşil Tulumba Yahut Halim Efendi Dergâhı

Günümüzde İstanbul Unkapanı'nda Şeyh İlahi Sokak 3 numarada bulunan dergâh, Mısır Çarşısı'nda aktarlık yapan Şeyh Abdülhalim Efendi'nin aynı yerdeki evini dergâha dönüştürmesiyle kurulmuştur.<sup>260</sup> Evin tekkeye dönüştürülmesi sırasında veya daha sonra semâhâne gibi bazı kısımların ilâve edildiğinden şüphe yoktur. Tekkenin kuruluş kitâbesi şöyledir:

*Cenâb-ı şeyh-i zaman Sabrî-i siyeh destâr*

*Güzîn-i mazhar-ı sır ya'nî Şeyh İbrâhîm*

*Halîm Hilmi'ye bakaîz imiş bi'l-istibkâk*

*İdüb emânet-i kübrâ hilâfeti teslim*

*Kılub o dahî erenler yolunda vârim sarf*

*Bu bankâb-ı muhabbet-fezâyı kurdu cesîm*

*Muhibb-i sâdıķı Za'îk dahî geliip itdi*

nüşhalar bazen birbirinden küçük farklılıklar göstermektedir. Biz Yakova Âsitânesi'nde kullanılmakta olan nüshayı esas aldık.)

<sup>260</sup> Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yay., 2003, s. 395., 1289 numaralı dipnot, *Tomar*'dan naklen.

*Binâsına iki tarîh-i bî-bedel terkâm*  
*Bu âsitân-ı Rifât yapıldı ez-ser nev*  
*Muvabbhidne bu meydânı açtı Şeyh Halîm*  
 h.1262/m.1845-1846<sup>261</sup>

Kurulan bu tekke için 29 Şevval 1292/28 Kasım 1875 tarihinde şeyh Halim Efendi tarafından bir vakfiye düzenlenerek dergâh vakfedilmiştir.<sup>262</sup> Vakfiyenin düzenlenme tarihinden yaklaşık bir yıl sonra Abdülhalim Efendi'nin vefat ettiği dikkate alınacak olursa, dergâhın tesis tarihinin kitâbede belirtilen 1845-1846 yılları olduğu anlaşılmaktadır.

Halim Efendi dergâhının hangi kısımlardan müteşekkil olduğuna dair elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Yaklaşık bir buçuk yıldır tekkenin bulunduğu yerde Kültür Bakanlığı gözetiminde kazı çalışması yürütülmektedir. Bu çalışmanın sona ermesiyle tekkenin asli şekli de ortaya konulmuş olacaktır. Bununla birlikte Esin İşli'nin doktora çalışmasında dergâh tevhidhânesinin çökmüş olduğu, harap vaziyetteki iki katlı meşrûtahânenin ve dergâh haziresindeki mezarların, tez çalışmasının yapıldığı 1998 tarihine ulaştığı kaydedilmiştir.<sup>263</sup> Aynı çalışmada o dönemde resmi çekilen meşrûtahânenin bir fotoğrafına yer verilmiştir. Bizim elimizde de dergâhın genel durumu ve meşrûtahânenin vaziyetiyle ilgili 1997 yılına ait bazı fotoğraflar<sup>264</sup> ve video kayıtları mevcuttur. Sayın İşli doktora çalışmasında *Muhibbân* dergisine dayanarak 31 Mayıs 1918 tarihinde çıkan ve birçok dergâhın zarar gördüğü yangından Halim Efendi dergâhının da etkilendiğini kaydetmiştir.<sup>265</sup> Ancak söz konusu yangında dergâhın hangi kısımlarının yandığı ve ne kadar zarar gördüğüne dair elimizde şu ana kadar bilgi mevcut değildir. Bu hâdiseden sonra faal olduğunu bildiğimiz tekke mutlaka tamir görmüş olmalıdır. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nde tekkenin Cumhuriyet döneminde tamamen ortadan kalktığı kaydedilmiş ise de bu bilgi doğru değildir.<sup>266</sup> Zira yukarıda zikredilen bilgiler bu hususu açıkça ortaya koymaktadır.

Elde mevcut bilgiler ve şahsi gözlemlerimize göre geniş bir avlu içerisinde yer alan tekke, kible yönünde -şimdi boş olan alandaki- tevhidhâne, avlunun

<sup>261</sup> *Kitabelerin Kitabı Fatih*, ed.: Abdullah Kargılı, metin ve fotoğraflar: Nurullah Delibaş, İstanbul: Fatih Belediyesi Yay., 2016, s. 833.

<sup>262</sup> Esin Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*, (doktora tezi, 1998), İstanbul Teknik Ün. Fen Bilimleri Ens., s. 142-143.

<sup>263</sup> İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi*, s. 142-143.

<sup>264</sup> Bk. Ek 6.

<sup>265</sup> *Muhibbân*, 22 Safer 1336/7 Aralık 1917, nr. 3, s. 8.

<sup>266</sup> "Şeyh Halim Efendi Tekkesi", *DBİA*, VIII, 420.

kuzey cihetindeki girişin hemen sol tarafındaki hazîre ve avlunun sol tarafındaki iki katlı meşrûtahâneneden (harem) ibarettir. Hazîrede dergâhın bânisi şeyh Abdülhalim Efendi ve Seyyid şeyh Mustafa b. Ebûbekir er-Rifâî başta olmak üzere Mustafa Efendi'nin hısım ve akrabalarının kabirleri mevcuttur.<sup>267</sup> Mustafa Efendi'nin kabri hazîrenin kible cihetinde, diğer kabirlerden ayrı ve daha heybetlidir.<sup>268</sup> Diğer kabirlerin iki tarafına sonradan tuğlayla kısa ve ince bir duvar örülmüştür. Elimizdeki fotoğraflar ve şahsî tetkiklerimiz esnasında tespit ettiğimiz kuyu bileziği vaktiyle avluda bir kuyunun da mevcut olduğunu göstermektedir.

Balkanlar'a halife göndererek Rifâîliğin Rumeli coğrafyasında yayılmasına vesile olan bu dergâhın ayrıca önemini anlatmak yersiz olacaktır. Zira bu husus yeterince açık ve ortadadır. Dergâh kuruluşundan itibaren 30 Kasım 1925 tarihinde tekke, zâviye ve türbelerin kapatılması kanununun yayınlanmasına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra dergâha neler olduğu hususu açık değildir. Ancak yakın tarihlerde dergâh arazisinin durumuyla ilgili bazı gelişmeler olmuştur. İstanbul ili, Fatih İlçesi, Cibali (Kasap Demirhun) mahallesi, Şeyh İlahi sokak, 3 numarada yer alan dergâh, İstanbul 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26 Ocak 2005 tarihli kararıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Ancak bu karara rağmen 2006 yılından itibaren yaptığımız incelemelerde dergâhla ilgili gözle görülür bir korumanın olmadığı anlaşılmıştır.<sup>269</sup> Korunmadığı gibi tekke kimliği belirsiz kişilerce işgal edilmiş, tavuk kümesi olarak kullanılmıştır. Bu hususu ispat edecek belgeler elimizde mevcuttur. 24 Ağustos 2010 tarihinde Vakıflar İstanbul Bölge müdürlüğü tarafından tekke arazisi özel bir üniversiteye restorasyon karşılığı kiraya verilmiştir. Kira anlaşmasının yapıldığı tarihin üzerinden yaklaşık yedi yıl geçmesine rağmen ortada gözle görülür bir ilerleme yoktur. Kira sözleşmesinden üç yıl kadar sonra, 23 Ekim 2013 tarihinde üniversite bir mimarlık şirketiyle rölöve, restitüsyon projesi, rekonstrüksiyon projelerinin hazırlanması hususunda bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmanın akıbeti hakkında da elimizde bir bilgi mevcut değildir. Bu sözleşmeye dayanarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde bir kazı çalışması başlatılmıştır. Şeyh İlahi sokağında tekke girişinin yan tarafına konulan levhada 07/08/2015 ruhsat tarihli "Şeyh Halim Tekkesi Restorasyonu" levhası konulmuş; levhada, "T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı" yazısı ve bakanlık amblemine yer verilmiş, "kazı çalışmaları Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü

<sup>267</sup> Bk. Ek 7, 8.

<sup>268</sup> Bk. Ek 9, 10.

<sup>269</sup> Bk. Ek 11, 12.

kontrolünde yapılmaktadır” şeklinde kayıt düşülmüş, ancak işin sahibi ve yüklenici firmaya yer verilmemiştir.<sup>270</sup> Bir ay kadar önce yaptığımız ziyarette alelusul tedbirlerin alındığı arazide ciddi bir güvenlik tedbirine rastlanılmamıştır.<sup>271</sup> Çevrede bulunan kişilerin kolaylıkla girip çıkabildiği, inşaat alanına girişi sağlayan kapının sürekli açık olduğu beyan edilmiştir. Dergâh kapısında şahit olduğumuz ve inşaatla bir ilgilerinin olmadığını söyleyen kişilerin ne maksatla oraya girip çıktıkları ve girseler bile kazma kürekle ne yapacakları merak konusudur. Ehemmiyetini yukarıda anlatmaya çalıştığımız böylesine mühim bir mekânın ve kültürel mîrasın muhafazası için neden tedbir alınmadığı tarafımızca anlaşılamamıştır. Yine bu tarihte çektiğimiz fotoğraflardan dergâh arazisinde ciddi bir çalışmanın olmadığı da tespit edilmiştir.

### Halim Efendi Dergâhı'ndan Yakova'ya Halife Gönderen Şeyh Efendiler

XIX. asrın ikinci asrında kurulan Yeşil Tulumba Rifâi dergâhında ilk vazife yapan kişi, tekkenin bânisi Abdülhalim Efendi'dir. *İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukûatı Defteri*'ne göre tam adı, Abdülhalim b. Mustafa; doğum yeri, İstanbul; doğum tarihi de 1217/1802-1803 yılıdır.<sup>272</sup> Yukarıda belirttiğimiz vakfiyenin tanzim tarihi olan 1875 yılında mezkûr tekkede postnişin olduğu açıktır. 22 Recep 1293 (13 Ağustos 1876) tarihinde düzenlenen ilmuhaberde tekkede görev yapan kişi şeyh Mustafa Efendi'dir.<sup>273</sup> Şeyh Abdülhalim Efendi'nin kabir taşındaki kitâbeden de 1876 yılında irtihal ettiği anlaşılmaktadır. Abdülhalim Efendi irtihâlinden kısa bir süre önce tekkedeki vazifesini Mustafa Efendi'ye bırakmıştır. Bu husus Abdülhalim Efendi'nin kabir taşında şu şekilde ifade edilmiştir:

*Azım-i gülzâr-ı Hüdvâvend etmeden bir hefte bâk  
Hankâhın verdi bir ehline bâ-lütf-i Kadîr*

Mustafa Efendi'nin tam adı, yine *İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukûatı Defteri*'ne göre, Hafız Mustafa Muhyiddin b. Hacı Ebûbekir'dir. Hicrî 1251 (1835-1836) yılında İstanbul'da doğmuştur.<sup>274</sup> 1876 yılında Halim Efendi dergâhına postnişin olmuş; 35 yıl postnişinlik yaptıktan sonra 1329/1911 senesinde irtihâl etmiştir. Mustafa Efendi Yeşil Tulumba dergâhından Yakova'ya halife gönderen ilk şeyhtir. Her ne kadar Hür Mahmut Yücer, bu dergâhta Abdülhalim Efendi'den

<sup>270</sup> Bk. Ek 13.

<sup>271</sup> Bk. Ek 14, 15.

<sup>272</sup> *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Câmi, Tekke, Medrese, Mekteb, Kütüphâne, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmaretleri*, haz. Ahmet Nezih Gültekin, İstanbul: İşaret Yay., 2003, s. 322.

<sup>273</sup> *Osmanlı Kaynaklarına Göre*, s. 322.

<sup>274</sup> *Osmanlı Kaynaklarına Göre*, s. 322.

sonra Mustafa isimli iki şeyh efendinin postnişin olduğunu, birinci Mustafa'nın Karasarıklı İbrâhim Sabri Efendi'nin halifesi olduğunu belirtse de eldeki belgeler bunun yanlış olduğunu göstermektedir.<sup>275</sup> Yukarıda belirtmiş olduğumuz kaynaktaki Abdülhalim Efendi'den sonra postnişin olan şeyh Mustafa Muhyiddin b. Hacı Ebûbekir'dir. Elimizde fotokopisi bulunan Yakova Âsitânesi şeyhi Mûsâ Efendi'ye verilmiş hilâfetnâmede Mustafa b. Ebûbekir Efendi'nin Ahmed Raşid Efendi'den müstahlef olduğu belirtilmiştir. Âdem Nuri Efendi *Rehber*'de kendi hilâfet silsilesini de kaydetmiş; buna göre Cemâleddîn Efendi'den önce Abdülhalim Efendi dergâhı ikinci şeyhi Mustafa Efendi'dir.<sup>276</sup> Ayrıca Karasarıklı İbrâhim Sabri Efendi dergâhında Ahmed Raşid isimli bir şeyh görev yapmamıştır.<sup>277</sup> Mevcut bilgilerimize göre, Mustafa Efendi'nin, ikisi kendisinden önce vefat etmiş dört halifesi vardır. Bunlar vefat tarihlerine göre: Seyyid şeyh Mehmet Haşim (27 Mayıs 1888), Seyyid şeyh Ahmet Zekai Efendi (Aralık 1910 veya Ocak 1911), Kosova'da vefat eden Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn (1917) ve Mehmet Cemâleddîn Efendi'dir (1937). Bu zât, aynı zamanda tekkelerin kapatıldığı dönemde dergâhın şeyhlik vazifesini deruhte etmekteydi. Mehmet Haşim ve Ahmet Zekâî Efendilerin kabirleri dergâh hazîresindedir.<sup>278</sup>

Yakova'ya halife gönderen ikinci şeyh, Mustafa Efendi'nin kendisi gibi hafız olan halifesi Mehmed Cemâleddîn Efendi'dir. Hafız şeyh Mehmed Cemâleddîn Efendi 1870 yılında İstanbul'un Kasımpaşa semtinde doğdu. Fatih Medresesi dersiâmlarından, Kasımpaşa Küçük Piyale Paşa Camii imamı Abdülkâdir Efendi'nin oğludur. Bahriye Rüştiyesi'nde okuduktan sonra eğitimine Beyazıt Camii'nde devam etti. Muhammed Esat Erbilî'den Hafız'ın *Dîvan*'ını okudu. Beyazıt Camii'nde Trabzonlu Hoca Hüsnü Efendi'den geleneksel usulde *Sahib-i Bubârî* okudu. 1890 senesinde, yirmi yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti ve hâfız oldu. Bir yıl sonra babası Abdülkâdir Efendi'nin vefatı ile boşalan Küçük Piyale Camii imamlığına tayin edildi. 1894 yılında Kâdiriî tarikatından ve 1899 senesinde de, yirmi dokuz yaşında iken Rifâî tarikatından hilâfet aldı. Mehmet Cemâleddîn Efendi hakkında buraya kadar aktardığımız bilgiler Cemâleddîn Efendi'nin yakın dostu ve Beyazıt Camii'nden ders arkadaşı İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a aittir.<sup>279</sup> Belirtmiş olduğumuz kaynaktaki Cemâleddîn Efendi'nin kimlerden müstahlef olduğu belirtilmemiştir. *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinde

<sup>275</sup> Yücer'in bu konudaki kaynağı Ahmed Muhyiddin Efendi'nin *Tomâr-ı Tekâyâ* (s. 179) isimli eseridir. Bk. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 395, dipnot 1289.

<sup>276</sup> Âdem Nuri, *Rehber*, s.170.

<sup>277</sup> Bk. Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, İstanbul: Kırkandil Yay., 1994, s.102.

<sup>278</sup> Bk. Ek 16, 17.

<sup>279</sup> İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Hoş Sâdâ: Son Asır Türk Musikîşinâsları*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1958, s. 113.

Hüseyin Vassâf, onun 1299 (1882) yılında Kasımpaşa'daki Paşmakçı Ali Efendi dergâhı şeyhi Kâdiri-Eşrefî Halil Efendi'ye intisap ettiğini, bu zâtın irtihâliyle Kâdiriyye'den şeyh Muhammed Efendi'ye tecdîd-i biat ettiğini, bu zâtın da irtihâliyle Selanikli Mehmed Efendi'ye biatle ondan 1312 (1894-1895) yılında Kâdirî hilâfeti aldığını haber veriyor.<sup>280</sup> Yine Vassâf'ın verdiği bilgilere göre Cemâleddin Efendi, 1301 yılından (1884) itibaren Yeşiltulumba Rifâî dergâhına devam etmiş ve bir süre sonra dergâhın şeyhi Hafız Mustafa Efendi kendisine hilâfet vermiştir. Vassâf bu Rifâî hilâfetinin teberrüken verildiği kaydını da düşmüştür. Hilâfet merâsimi 1317 senesinin Mirâc gecesinde (2 Aralık 1899) Yeşiltumba'da gerçekleştirilmiştir.<sup>281</sup> Ancak kendisini pek yakından tanıyan İbnülemin Mahmud Kemal Bey, Rifâî hilâfetinin teberrüken verildiğinden bahsetmez.<sup>282</sup> Son olarak Cemâleddin Efendi Üsküdar Himmetzâde dergâhı Şeyhi Abdülhay Efendi'den teberrüken 1328 (1910) yılında tarîk-ı Bayrâmî hilâfeti alır ve Paşmakçı dergâhına postnişîn olarak tayin edilir. 1343 (1924-1925) yılına ait bu kayıtlarda Vassâf, Cemâleddin Efendi'nin, Hâmid, Salih ve Şükrü Efendileri Kâdirî tarikatından, Âşir, Muhyiddin ve Âdem Efendilere de Rifâiyye'den hilâfet verdiğini kaydeder.<sup>283</sup>

Mehmed Cemâleddin Efendi mûsikîye olan ilgisiyle de dikkat çekmiş, devrinin önemli mûsikî hocalarından ders almış, kendisinden sonra gelen birçok müzisyene de hocalık yapmıştır. Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi başta olmak üzere Yeşil Tulumba, Tahirağa, Taştekneler dergâhlarında ve daha birçok dergâhta zâkirbaşılık vazifesini ifa etmiştir.<sup>284</sup> 16 Haziran 1937'de irtihâl eden Mehmed Cemâleddin Efendi Kasımpaşa Kulaksız Kabristanı'na defnolunmuştur.<sup>285</sup>

Cemâleddin Efendi'nin 1911 yılında, Mustafa Efendi'nin irtihâlinden sonra Halim Efendi dergâhında vekâleten meşihatte bulunduğu ve bu vekâletin de 14-15 yıl, tekkelerin kapatılmasına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. H. Vassâf Bey *Sefîne*'de Cemâleddin Efendi'nin görev yaptığı tekkeleri "El-yevm hankâh-ı Uşşâkî'de, Fatih'te Tahirağa dergâh-ı şerifinde, Cerrahpaşa'da Taştekneler ve yine Kasımpaşa'da Arabzâde ve Pîşmâniye ve Sâmi Efendi tekkelerinde

<sup>280</sup> Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay., 2006, IV, 373.

<sup>281</sup> Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, IV, s.374.

<sup>282</sup> İbnülemin, *Hoş Sâdâ*, s. 113.

<sup>283</sup> Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, IV, 374. (Hüseyin Vassaf Efendi, *Sefîne-i evliyâ* isimli eserini 1925 yılında yazdığından dolayı aktardığı bilgilerin 1924-1925 yılına ait kayıtlar olarak değerlendirebiliriz. Nitekim elimizde bulunan kopyada istinsah tarihi 1343 hicridir.)

<sup>284</sup> Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, IV, 373-74; İbnülemin, *Hoş Sâdâ*, 113-14; Nuri Özcan, "Cemâleddin Efendi, Kasımpaşa", *DLA*, VII, 310; Ömer Tuğrul İnancı, "Uşşaklık, Zikir Usulü ve Musiki", *DBLA*, VII, 331.

<sup>285</sup> İbnülemin, *Hoş Sâdâ*, s. 114.

zâkirbaşdır. Yeşiltulumba dergâhında meşihat vekâleti olup...” ifadeleriyle zikretmektedir. Vassâf Bey’in *Sefîne*’yi 1924-1925 yıllarında yazdığı bilindiğine göre, Cemâleddin Efendi’nin Halim Efendi dergâhında şeyh vekilliği yaptığı süre de netlik kazanmaktadır.<sup>286</sup> Öte yandan Rifâî tarikatı üzere üç kişiye hilâfet vermesi kendi hilâfetinin teberrüken değil de asâleten verilmiş olduğunu göstermektedir. Tarikat usûlünde teberrüken hilâfet alan bir kişi o hilafetnâmeyle dayanarak başkasına hilâfet veremez. Muhtemelen Cemâleddin Efendi Kâdiriyye’den şeyhi olan Selanikli Mehmed Efendi’nin irtihâlinde sonra Halim Efendi dergâhı şeyhi Mustafa Efendi’ye intisap etmiş olmalıdır. Uzun yıllar devam ettiği bu tekkeden asâleten değil de teberrüken hilâfet alması da pek akla uygun değildir.

Vassâf’ın bilgilerine göre, Cemâleddin Efendi’nin Rifâiyye’den hilâfet verdiği üçüncü isim Yakova Rifâî Âsitânesi şeyhi Âdem Nuri Efendi’dir.<sup>287</sup> Âdem Nuri Efendi’nin hilâfet merâsimi 1921 yılında gerçekleşmiş ve bu merâsim için Meclis-i Meşâyih’ten izin alınmıştır. Yakova Rifâî Âsitânesi’nde bulduğumuz Yenikapı Mevlevihâne’si postnişini Abdülbâkî Efendi tarafından yazılan dilekçe örneği bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Cemâleddin Efendi’nin Rifâiyye’den aldığı hilâfetin teberrüken değil de asâleten olduğunu ortaya koyan delillerden birisi de bu belgedir. Aksi takdirde ne Abdülbâkî Efendi böyle bir dilekçeyi kaleme alır ve ne de Meclis-i Meşâyih böyle bir duruma müsaade ederdi. Cemâleddin Efendi’den hilâfet alan Âdem Nuri Efendi Yakova’ya avdet etmiş, Âsitâne’de postnişinliğe devam etmiş ve halifeler yetiştirmiştir. Günümüzde Balkanlar’da devam eden bütün Rifâî tekkelerinin tarikat silsileleri Âdem Nuri Efendi vasıtasıyla Unkapanı Halim Efendi dergâhına bağlanmaktadır. Âdem Nuri Efendi yazmış olduğu *Rehber*’de kendi hilâfet silsilesini de kaydetmiş; buna göre Cemâleddin Efendi’den önce Abdülhalim Efendi dergâhı ikinci şeyhi Mustafa Efendi’dir.

#### **Kuruluşundan Günümüze Yakova Rifâî Âsitânesi’nin Halim Efendi Dergâhıyla Olan Münasebetleri**

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız Unkapanı Halim Efendi dergâhı, Yakova Rifâî Âsitânesi ve zâviyelerine mensup şeyh efendiler ve dervîşân için mühim bir merkez olmuştur. Her şeyden önce âsitânenin müessisi Mûsâ Muslihiddin Efendi hilâfetini mezkûr tekkeden almıştır. Şeyh Mustafa Efendi tarafından şeyh Mûsâ Efendi’ye yazılan 10 Kânûnuevvel 1326 (23 Aralık 1911)

<sup>286</sup> Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, IV, 374.

<sup>287</sup> Bk. Ek 18.

tarihli bir mektupta,<sup>288</sup> Mûsâ Efendi'nin 22 Teşrînisânî 1326 (5 Aralık 1911) tarihli mektubunun ellerine ulaştığını bildirmekte ve Hacı Mûsâ Efendi'nin sıhhat ve afiyetle memleketine ulaşmasından duydukları memnuniyeti ifade etmektedir. Bu ifadeler, Mûsâ Efendi'nin 1911 yılı sonlarında İstanbul'a gelerek Halim Efendi dergâhını ziyaret ettiğini düşündürmektedir. Mektupta Yakova Rifâî Âsitânesi'nde sakal-ı şerif ziyareti gerçekleştirildiği, ziyâret münasebetiyle gerçekleştirilen âyin-i şerife katılımın yüksek olduğu ifade edilmekte ve Mustafa Efendi de bu durumundan duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Yakova Rifâî Âsitânesi'ni ziyaretimiz sırasında sakal-ı şerifin Mustafa Efendi tarafından dergâha hediye edildiğini öğrendik ki halen Âsitâne'de mahfuzdur. Yine bu mektupta Mustafa Efendi kendi halîfelerinden Ahmed Efendi'nin aynı yılın Kurban Bayramı'nın ikinci günü irtihâl ettiğini haber vermektedir. Karşılıklı irtibâtın devam ettiğini gösteren bu mektubun yazıldığı tarihten kısa bir süre sonra Mustafa Efendi de irtihal etmiş, yerine Mehmed Cemâleddin Efendi vekâlet etmeye başlamıştır. Mûsâ Muslihiddin Efendi, Mustafa Efendi'ye duyduğu derin muhabbeti bir şiirle anlatmış,<sup>289</sup> onun bu nutku sonradan bestelenmiştir. Balkanlar'daki Rifâî tekkelerinde zikirler esnasında hâlen okunmakta olan nutuk şudur:

*Bî enîsem gurbet içre el-medet Şeyh Mustafa  
Müznibem dergâbe geldim el-medet Şeyh Mustafa*

*Meh cemâlin görmüşem günden beri mest olmuşam  
Himmet ile arz-ı dîdar et medet Şeyh Mustafa*

*Hamdülillâh intisâb ettim o âlî himmete  
Rehber-i râb-ı Hüdâ'sın el-medet Şeyh Mustafa*

*Bir garib düştüm huzur-i âline kal merhamet  
Râ-yi siyâhım kabul et el-medet Şeyh Mustafa*

*Şah Rifâî'nin yolunda kimse mahrum kalmadı  
Seyyid Ahmed hakekîcün el-medet Şeyh Mustafa*

*Pîrimiz sultan-ı âlem yolu ânın müstakîm  
Bağla biat zinciriyle el-medet Şeyh Mustafa*

<sup>288</sup> Mektubun aslı Yakova Rifâî Âsitânesi kütüphanesindedir.

<sup>289</sup> Bk. Ek 19.

*Düştü Mûsâ derd-i aşka çaresâzım vah medet*

*Hak cemâlin perdesin refet el-medet Şeyh Mustafa*

Elimizde bulunan başka bir mektup örneği, 29 Kânunuevvel 1327 (11 Ocak 1912) tarihlidir.<sup>290</sup> Mektup Hacı Mûsâ Efendi tarafından oğlu Âdem Nuri Efendi'ye yazılmıştır. Mektup içeriğinden Âdem Nuri Efendi'nin medrese tahsili için İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda zikredilen mektuplar dikkate alındığında Mûsâ Efendi'nin Âdem Efendi'yi beraberinde getirerek İstanbul'da bırakıp Yakova'ya döndüğü düşünülebilir. Yine buradan Âdem Nuri Efendi'nin irtihâlinden evvel Mustafa Efendi ile de görüşmüş olma ihtimali çıkarılabilir. *Rehber*'de Âdem Nuri Efendi'nin 16 yaşında eğitim için İstanbul'a gittiği kaydedilmiştir.<sup>291</sup> Buna göre 1911 yılı başlarında Âdem Nuri Efendi'nin İstanbul'da olduğuna dair bir şüphe kalmamaktadır. Ancak İstanbul'da ne kadar kaldığı, nereleri ziyaret ettiği ve kimlerle görüştüğü hususuna dair bir bilgi yoktur. Sadece babasının yazdığı mektup içeriğinden İstanbul'da medrese tahsilinin yanı sıra burada bulunan tekkelerle de ilgilendiği anlaşılmaktadır. En azından bu süre zarfında Mehmed Cemâleddin Efendi'yle görüşmüş olmalıdır.

Âdem Nuri Efendi *İstinadgâh-ı mânevîmiz* diye tavsîf ettiği Halim Efendi dergâhına ileriki bir tarihte ikinci defa olmak üzere bir kere daha gelmiştir.<sup>292</sup> Geliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1921 yılı başında İstanbul'da olduğu muhakkaktır. Âdem Nuri Efendi 1921 yılına ait bir cep takvimi satın alıp bu takvimin bazı günlerine o gün ne yaptığına dair notlar yazmış, dönüşünde bu takvimi beraberinde Yakova'ya götürmüştür.<sup>293</sup> Takvimdeki kayıtlar 2 Ocak 1921 tarihinde başlamakta ve 23 Temmuz 1921 tarihi de Âdem Nuri Efendi'nin Yakova'ya avdetini göstermektedir. Buna göre Âdem Nuri Efendi 1921 yılı başlarından önce İstanbul'a gelmiş ve Temmuz ayı sonlarına doğru Yakova'ya dönmüştür. İstanbul'a ikinci gelişe dâir *Rehber*'deki notlar, Mûsâ Efendi'nin irtihâlinden üç dört sene sonra İstanbul'a gittiğini göstermektedir.<sup>294</sup> Mûsâ Efendi 20 Kasım 1916'da (24 Muharrem 1335) irtihal ettiğine göre 1919 yılı sonlarında veya 1920 yılında İstanbul'a gelmiş olmalıdır. Her hâlükârda en az 7 ay İstanbul'da kaldığı muhakkaktır.

Âdem Nuri Efendi'nin İstanbul'da kaldığı sürede neler yaptığı ve kimlerle görüştüğü hakkındaki bilgilerimiz yine bu cep takvimine dayanmaktadır.

<sup>290</sup> Mektubun aslı Yakova Rifâî Âsitânesi kütüphanesindedir.

<sup>291</sup> Âdem Nuri Efendi, *Rehber*, s. 168.

<sup>292</sup> Âdem Nuri Efendi, *Rehber*, s. 168-69.

<sup>293</sup> Takvimin aslı Yakova Âsitânesi'ndedir.

<sup>294</sup> *Rehber*, s.169

Takvimden Ocak ayının ilk günlerinde tasavvufu ilgili bazı kitaplar aldığını ve Yenikapı Mevlevihâne'sine gittiğini burada Mevlevî külahı giydiğini ve neylerle meşgul olduğunu öğreniyoruz. Nitekim İstanbul'da kaldığı süre zarfında söz konusu Mevlevihâne'de misafir olarak ikamet ettiğine dair elimizde bilgi mevcuttur.<sup>295</sup> Aynı günlerde Fatih'te bulunan Kenan Efendi (Ümmü Kenan) dergâhını ziyaret etmiş ve mukabeleye katılmıştır. 12 Ocak Çarşamba günü de Üsküdar'daki Hayrullah Efendi (Kurban Nasuh) dergâhında mukâbeleye iştirâk etmiştir. Cuma günü ise Halim Efendi dergâhındaki mukabelede bulunmuştur. Pazar günü Âdem Efendi, Üsküdar Kartal Baba dergâhında mukabelededir. Perşembe günü Yenikapı Mevlevihâne'sindeki âyın-i şerife katılmış; Cumartesi günü de Mevlevihâne'ye misafir olmuştur. Âdem Efendi'nin bu tarihten sonra Mevlevihâne'de kalmaya başladığı düşünülebilir. 28 Ocak Cuma günü tekrar Kenan Rifâi dergâhına gitmiş, 30 Ocak Pazar günü Yenikapı Mevlevihâne'sinde semâ meşk etmeye başlamış ve yaklaşık bir buçuk ay sonra 10 Mart Perşembe günü sema' çıkarmıştır. Nihayet 15 Nisan Cuma günü Âdem Nuri Efendi istinadgâh-ı mânevî olarak gördüğü Halim Efendi dergâhında ilbâs-ı tâc ve hırka eylemiş, hilâfet almıştır.<sup>296</sup>

Âdem Nuri Efendi *rûz-i pür hüznüm* dediği 9 Temmuz Cumartesi günü İstanbul'dan ayrılmış, Sofya üzerinden 14 Temmuz Çarşamba günü Üsküp'e ulaşmış ve o geceyi Sadeddin Sırrî Efendi'nin dergâhında geçirmiştir. Üsküp Rifâi dergâhında Âdem Efendi'nin kaç gün kaldığı belli değildir. Takvimde 23 Temmuz Cumartesi günü Yakova'ya ulaştığı kaydedilmiştir. Buna göre Âdem Efendi'nin Üsküp'te bir haftadan daha uzun bir süre kaldığı ve Sadeddin Efendi'yle görüştüğü sonucu çıkarılabilir. İki âsitâne arasında ilk münasebetin ne zaman başladığına dair elimizde net bir bilgi yoktur. Ancak yine İstanbul yolculukları sırasında Hacı Mûsâ Efendi'nin Üsküp'e uğraması ve Hazinedâr Baba dergâhını ziyaret etmiş olması muhtemeldir. En azından Mûsâ Efendi'nin Üsküp'te bulunan bu dergâhtan haberdar olduğu muhakkaktır. Âdem Nuri Efendi'nin tertip ettiği *Rehber* isimli kitap ile Üsküp Âsitânesi şeyhi Sadeddin Sırrî Efendi'nin tertip etmiş olduğu *Rehber* arasında içerik birlikteliği müşâhede edilmektedir. Bu da her iki tekkenin birbiriyle diyalog halinde olduğunu gösteren bir başka delildir. Nihayet Üsküp Rifâi Âsitânesi şeyhi Mustafa Hazinedâr Efendi, Yakova Asitanesi'ne bağlı Prizren Rifâi zâviyesi şeyhi Hüseyin Efendi'den hilâfet alarak iki âsitânenin tarikat silsileleri Âdem Nuri

<sup>295</sup> Yenikapı Mevlevihânesi postnişini Abdülbâkî Efendi tarafından yazılan ve Adem Efendi'nin bu Mevlevihâne'de ikamet ettiğini bildiren belge Yakova Âsitânesi'ndedir.

<sup>296</sup> Cep Takviminde 15 Nisan 1921 gününe düşülen not. Yeşiltulumba Halim Efendi dergâhında icrâ olunacak merasim için Yenikapı Mevlevihânesi şeyhi Abdülbâkî Efendi Meclis-i Meşâyih'e bir dilekçe yazarak izin talebinde bulunmuştur. Yazılan dilekçenin bir örneği Yakova Âsitânesi'ndedir.

Efendi'de birleşmiştir. Mustafa Efendi'den sonra zamanımıza kadar Üsküp Âsitânesi'nde vazife yapan şeyhlerin tamamı Yakova'ya bağlı zâviyelerden hilafet almışlardır. Sonuç olarak günümüz itibarıyla Üsküp Âsitânesi'nin silsilesi de Yeşil Tulumba Halim Efendi dergâhına ulaşmaktadır.

Âdem Efendi'den sonra Yakova Âsitânesi'ne postnişin olan Danyal Efendi'nin de hac yolculuğu sırasında İstanbul'a gelerek Üsküp'ten İstanbul'a göç eden şeyh efendilerle görüştüğü ve onlarla birlikte Halim Efendi Dergâhını ziyaret ettiği bilinmektedir.

Danyal Efendi'nin halefi olan oğlu Lütî Efendi de 1997 yılında yanında Yakova Rifâî Âsitânesi zâkirbaşısı ve şeyhzâdesi Mazhar Efendi ile İstanbul'a gelmiş, Ümmî Sinan dergâhı başta olmak üzere bazı tekkeleri ziyaret etmiş ve yine Balkanlar'dan İstanbul'a göç eden şeyh efendilerle görüşmüştür. Lütî Efendi, Üsküp Nakşî tekkesi şeyhi, Üsküp Rifâî Âsitânesi şeyhi ve beraberindekiler hep birlikte Halim Efendi dergâhını ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret sırasında gerçekleştirilen video kayıtları ve çekilen fotoğraflar Halim Efendi dergâhının o günkü durumu hakkında önemli belgelerdir.<sup>297</sup> Video kayıtları ve fotoğraflar Yakova Rifâî Âsitânesi arşivindedir.

2006 yılında Yakova Rifâî Âsitânesi postnişini ve Rahofça Rifâî dergâhı şeyhi kırk civarında Rifâî dervişleriyle birlikte kara yoluyla hacc yolculuğuna çıkmışlar; bu yolculuk esnasında İstanbul'daki tekke ve türbeleri ziyaret etmişlerdir. Bu tarihte yapılan Halim Efendi dergâhı ziyaretinde; Yakova Âsitânesi şeyhi başta olmak üzere, Üsküp'ten muhâceretle İstanbul'a gelen bazı mühim zevât, Rahofça Rifâî dergâhı şeyhi, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan'da yaşayan Rifâî şeyhleri, Kosova, Almanya ve İsviçre'deki Rifâî dervişleri hazır bulunmuşlardır.<sup>298</sup> Bizim de iştirâk ettiğimiz bu ziyarette pek harap vaziyette olan tekke arazisi ve hazîrede hazır bulunanlar temizlik yapmış, kabir taşları yıkanmış ve kısa bir âyîn-i şerîf icrâ edilmiştir.

### Sonuç

Balkanlar'da Osmanlı öncesinde başlayan tasavvufî hareketlilik günümüze kadar devam etmiştir. Tarikatların yapısı itibarıyla tarikat mensupları yekdiğerleriyle sıkı ilişkiler içerisinde olurlar. Bundan dolayı İstanbul tekkeleriyle Rumeli tekkeleri arasındaki münasebet günümüze kadar varlığını korumuştur. Türkiye'de tekkelerin seddi kaınunundan sonra tarikat faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu yasak Türkiye'nin yanı sıra Balkanları da etkilemiştir. Bununla birlikte yasağın sonucu olarak bazı tekkeler yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalsa bile,

<sup>297</sup> Bk. Ek 20.

<sup>298</sup> Bk. Ek 21.

Rumeli'nde bulunan derviş zümreleri bu topraklarla olan mânevî irtibatlarını koparmamışlardır. Kültürel birlikteliğimiz açısından söz konusu mekânların muhafazası önemlidir.

Rifâî tarîkatı özelinde incelemeye çalıştığımız Türkiye-Balkan mânevî ilişkileri gibi diğer tarîkatlar da incelendiğinde iki coğrafyanın birbirine çok sağlam bağlarla bağlı olduğu görülecektir. Bu durum göz ardı edilmemelidir. Rumeli'nde yaşayan halklarla diyalog ve münasebetlerimizde coğrafya farklılıklarımız dikkate alınmadan ortak dînî ve kültürel mirasa sahip olduğumuz bilinciyle hareket edilmelidir.

Bizi birbirimize bağlayan miras konusunda –Halim Efendi dergâhı örneğinde olduğu üzere- üzerimize düşen görevi yeteri kadar yerine getirmediğimiz aşîkârdır. Son zamanlarda ülkemizde gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında mekânların mânevî önemi ziyâdesiyle dikkate alınmalıdır. En önemli husus ise bu mekânların kullanım amacı üzerinde fazlaca düşünmenin ve sık eleyip ince dokunmanın lüzumudur.

## Bibliyografya

- Feyzû's-saâb/ Rıfâî Erkânı ve Evrâd-ı Şerîfî*, yay. haz. Nihat Karakaş, İstanbul: Özdemir Basımevi, 1985.
- Âdem Nuri Yakova, *Rehber*, müstensih: Mehmed Saîd, istinsah tarihi: 1353, Yakova Rifâî Âsitânesi Kütüphanesi.
- Yücer, Hür Mahmut; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yay., 2003.
- Kitabelerin Kitabı Fatih*, ed.: Abdullah Kargılı, metin ve fotoğraflar: Nurullah Delibaş, İstanbul: Fatih Belediyesi Yay., 2016.
- İşli, Esin Demirel; *İstanbul Tekeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*, (doktora tezi, 1998), İstanbul Teknik Ün. Fen Bilimleri Ens.
- Muhibban*, 22 Safer 1336-7 Aralık 1917, numara 3, s. 8.
- "Şeyh Halim Efendi Tekkesi", *DBİA*, VIII, 420.
- Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Câmi, Teke, Medrese, Mekteb, Kütübhâne, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmaretları*, haz. Ahmet Nezih Gültekin, İstanbul: İşaret Yay., 2003.
- Özdamar, Mustafa; *Dersâadet Dergâhları*, İstanbul: Kırkkandil Yay., 1994.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal; *Hoş Sâdâ: Son Asır Türk Müziğînâsları*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1958.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Özcan, Nuri; "Cemâleddin Efendi, Kasımpaşalı", *DLA*, VII, 310.
- Ömer Tuğrul İnançer, "Uşşaklık, Zikir Usulü ve Musiki", *DBİA*, VII, 331. *Belgeler (Mektuplar, Takvim vs.)*, Yakova Rifâî Âsitânesi Kütüphanesi.

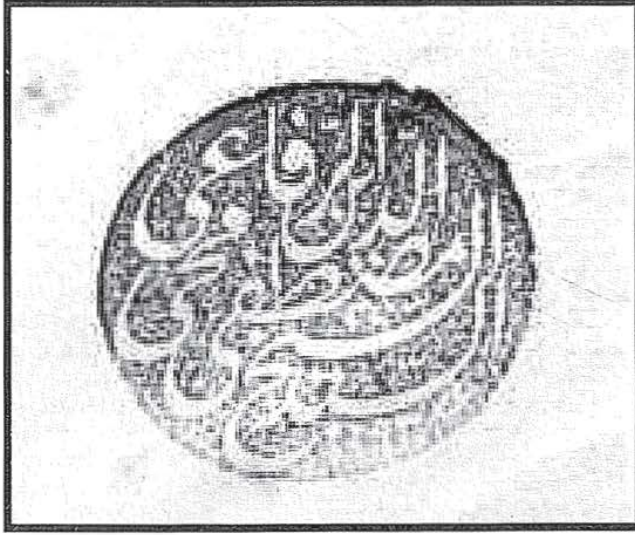
Ekler



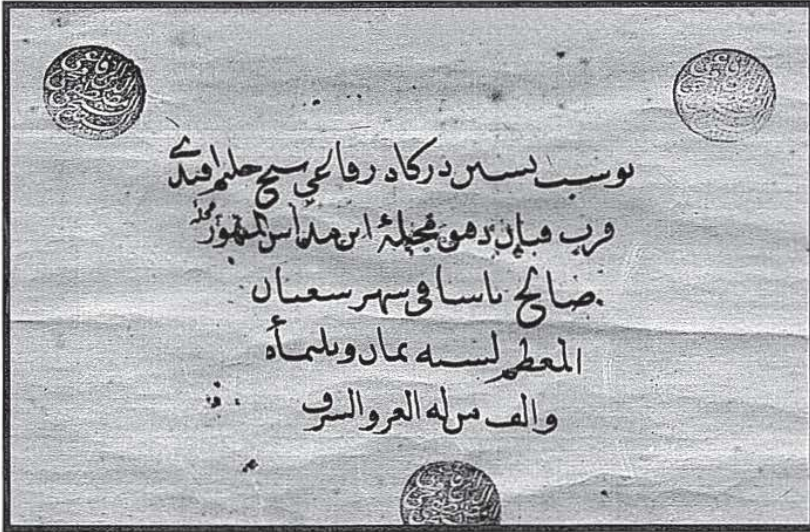
Ek 1. Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn Efendi'nin Yakova'da açtığı dergâh.



Ek 2. Yakova Rifâî Âsitânesi postnişini Hacı Şeyh Mûsâ Muslihiddîn Efendi.



Ek 3. Halim Efendi Rifâî dergâhı şeyhi Şeyh Mustafa Efendi'nin mühürü



Ek 4. Halim Efendi Rifâî dergâhı şeyhi Mustafa Efendi'nin Şeyh Mûsâ Efendi'ye verdiği hilâfetnâmenin tasdik ve tarih kısmı.



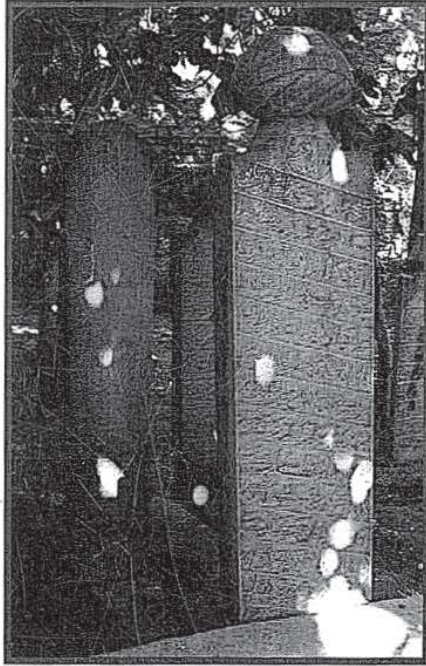
Ek 5. Halim Efendi Rifâi dergâhı şeyhi Mustafa Efendi'nin Hacı Şeyh Mûsâ'ya verdiği Rifâi Evrâdı'nın tasdik sayfası.



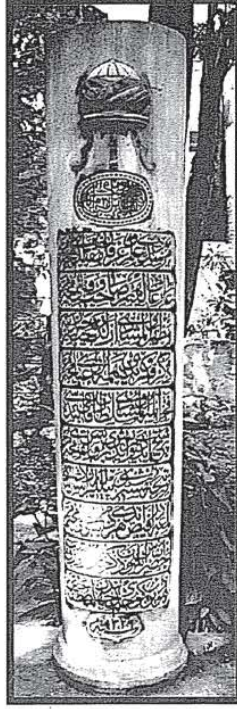
Ek 6. Halim Efendi Dergâhı'nın haremi, 1997 (Fotoğraf Yakova Rifâi Âsitânesi'ndedir.)



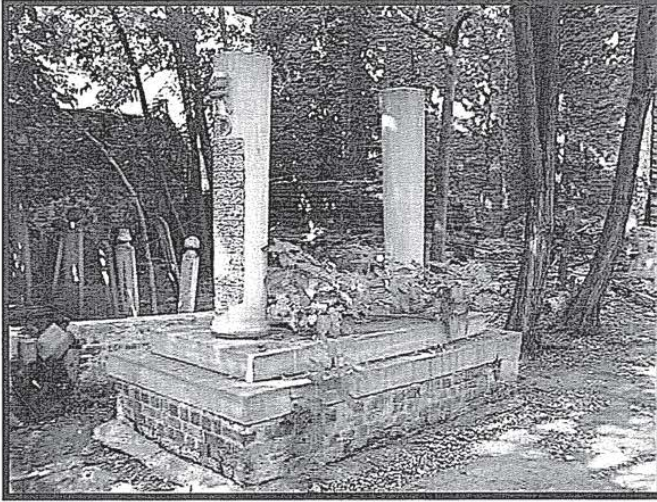
Ek 7. Halim Efendi Dergâhı Hazîresi 2003.



Ek 8. Halim Efendi Dergâhı bânisi Halim Efendi'nin kabri.



Ek 9. Şeyh Mustafa Efendi'nin kabir şâhidesi.



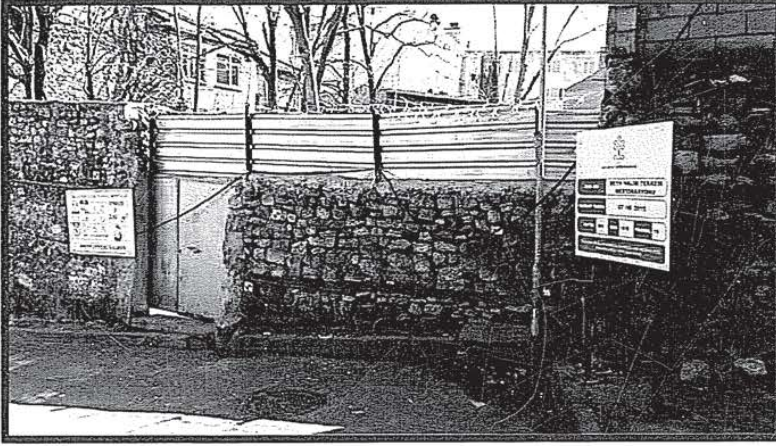
Ek 10. Şeyh Mustafa Efendi'nin kabrinin genel görünümü



Ek 11. Halim Efendi Dergâhı hareminin 2003 yılındaki vaziyeti.



Ek 12. Halim Efendi Dergâhı'nın bahçesi ve hareminin 2006 Aralık ayındaki vaziyeti.



Ek 13. 2015 yılına ait restorasyon çalışmasını bildiren levha tekke kapısında.



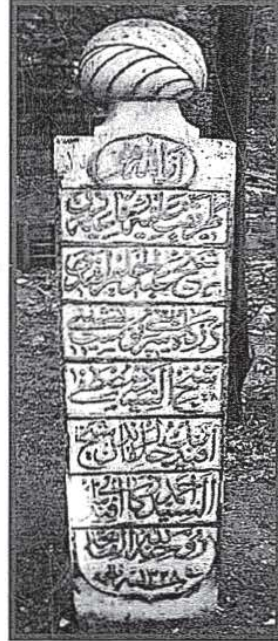
Ek 14. Halim Efendi Dergâhı (13 Ekim 2015).



Ek 15. Halim Efendi Dergâhı'nda restorasyonun başladığı tarihten iki yıl sonra tekkenin vaziyeti ( 23 Mart 2017).



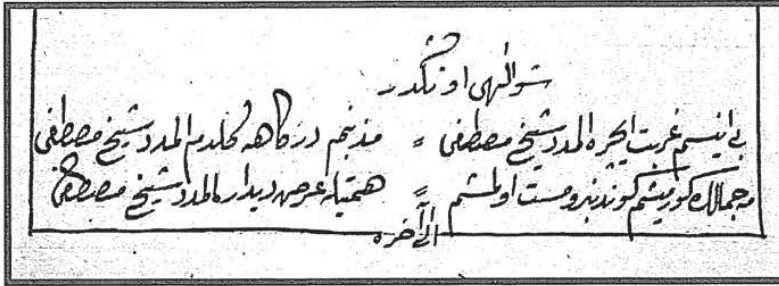
Ek 16. es-Seyyid Mehmed Haşim Efendi'nin kabir şâhidesi.



Ek 17. es-Seyyid Ahmed Zekâî Efendi'nin kabir şâhidesi



Ek 18. Mehmet Cemaleddin Efendi'nin halifesi Şeyh Âdem Nuri Yakova.



Ek 19. Hacı Şeyh Mûsâ Efendi'nin şeyhi Mustafa Efendi için yazdığı ilâhinin ilk iki beyti.



Ek 20. Yakova Rifâî Âsitânesi şeyhi Lütî Ali Efendi'nin Halim Efendi Dergâhı'nı ziyareti (1997).



Ek 21. Kosovalı Rifâîlerin hac yolculukları sırasında ziyaret ettikleri Halim Efendi Dergâhı'nda Mustafa Efendi'nin kabri başında çekilmiş fotoğraf (2006).